

WOLANÓW

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

WOLANÓW, powiat radomski województwa sandomierskiego (ob. powiat radomski, województwo mazowieckie), dekanat radomski, diecezja krakowska (ob. dekanat przysuski, diecezja radomska), obecnie Muzeum Wsi Radomskiej, dawny kościół parafialny pw. św.św. Doroty i Jana Ewangelisty, kompletna polichromia późnobarokowa wnętrza

Datowanie (z fazami)

po 1749

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

zapewne fundatorka budowy kościoła – Anna z Janickich Kwaśniewska h. Nałęcz, miecznikowa stężycka

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

niezidentyfikowany warsztat lokalny (?)

Historia powstania

Wieś rycerska Pakoszów herbu Abdank o nazwie Wola Kowalska (później Wola Orlikowska, Wola św. Doroty, Wola Nowa), wzmiankowana od 1411 r. Miasto lokowane w 1773 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela Ignacego Jankowskiego, oficera armii koronnej. Pierwszy kościół drewniany zbudowany ok. 1419 r. z fundacji dziedzica Michała Duszoty, wtedy konsekrowany. Obecny, jednonawowy, ufundowany w 1749 r. przez ówczesną właścicielkę majątku – Annę z Janickich Kwaśniewską h. Nałęcz, miecznikową stężycką. Jednonawowy z zamkniętym trójbocznie, dwuprzęsłowym prezbiterium i nawą, nakrytymi sklepieniami pozornymi. Kompletna polichromia iluzjonistyczna wnętrza z elementami *quadratury* i *panoramy*, z malaturą na balkonie chóru muzycznego.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Stan malowideł wg zapisów z akt wizytacji kanonicznych z 2. poł. XVIII i na pocz. XIX w. był zły, wskutek ich zalewania przez dziury w dachu. Kościół rozbudowany w 1896 r. o murowaną część zachodnią nawy z bezwieżową fasadą w stylu neogotyckim, na pocz. XX w. dodana nowa zakrystia z fundacji ks. prob. Adama Wąsa – w tym okresie polichromie zabezpieczane okresowo warstwami klejowymi i olejnymi, ostatni raz przed 1969 r. W 1994 r., w związku z ukończeniem w 1987 r. budowy nowej świątyni murowanej, rozebrany i przeniesiony do Muzeum Wsi Radomskiej, gdzie do 1996 r. wykonano jego montaż połączony z kompleksową konserwacją z odtworzeniem części zachodniej. Wtedy wykonano 11 odkrywek w prezbiterium i nawie, które ujawniły istnienie 7 warstw, następnie zrekonstruowano na podstawie zachowanych relikwów kompletną, iluzjonistyczną dekorację malarską wnętrza z okresu późnego baroku – ścian i stropu na fasacie. Prace odkrywkowe i badawcze wykonał stopniowo w latach 1998-2000 do 2007 zespół pod kier. prof. Piotra Rudniewskiego i dr. Irminy Zdrożnej z Wydziału Chemicznego Politechniki Warszawskiej. Rekonstrukcję przeprowadziły w latach 2007-2009 pracownice konserwatorskie, całość remontu zakończono w 2018 r.

Kompozycja / układ

Ściany (z wyjątkiem nowej, zachodniej nawy) podzielone na trzy strefy: niski, oprofilowany cokół z boazerią, z płycinami o wykrojonych ćwierćkolistych narożach; ściany z ujętymi zdwojonymi pseudopilastrami wnęki zamknięte koszowo, z iluzjonistycznymi okienkami z wykrojowych opaskach, w których asymetrycznie rozstawione prostokątne okna w zdobionych ornamentalnie opaskach, wspartych na dwóch skrajnych konsolkach (okna na ścianie północnej prezbiterium iluzjonistyczne, ze skopiowanymi układem szprosów, we wszystkich opaskach motywy poziome cęgowo-wstęgowe, pionowe – kampanule), pod nimi kontrpłyciny o krzywoliniowym dolnym zamknięciu; pas zredukowanego belkowania, we fryzie jasne rozetki połączone liściastymi girlandkami, drewniany gzyms profilowany z polichromią marmoryzatorską. Artykulacja pilastrami korynckimi z kanelowanymi trzonami. W 1/3 wysokości trzonów pilastrów i pod opaskami okien ozdobne, ornamentalne zacheuszki w formie prostokątnych cynobrowych tarczek w regencyjnym, roślinnym obramieniu ze zwisem, w polu krzyże greckie o rozdwojonych, językowych zakończeniach ramion. W prezbiterium, w

zamknięciu rozpięty szeroko ozdobny paludament z jasnoczerwonym namiotowym zwieńczeniem dwustrefowym z ugrowymi kabłączkami i pasem lambrekinu; w połowie długości ściany północnej prosty, opaskowy portal zakrystii, z dekoracją cęgowo-wstęgową, nad którym na osi pilastra, ozdobny kartusz herbowy z godłem Junosza pod paludamentem z mitrą księżęcą (błędnie zrekonstruowana), z kapeluszem biskupim z trzema rzędami chwostów; w nawie, na ścianie południowej – analogiczny portal wejściowy. Na frontowej ścianie belki tęczowej pas plecionek ornamentalne, z liściastą maską na osi. Sklepienie pozorne ze skłonami wzdłuż ścian zamknięcia prezbiterium i bocznych nawy, w obu częściach o analogicznej kompozycji – z okalającą boki balustradą tralkową z narożnymi graniastymi, ogzymsowanymi cokolikami (na nich asymetryczne, późnoregencyjne kartusze; w nawie większe, z przedstawieniami emblematycznymi), z odcinkowymi występami na osiach ścian, oraz nad ołtarzem głównym, tęczą i chórem muzycznym, na niej ustawione dekoracyjne wazony, między którymi rozpięte liściasto-kwiatowe (rózane?) girlandy. W centrum, na białawym tle – w prezbiterium oko Opatrzności Bożej w glorii promienistej, otoczone drobną wicią roślinną, w nawie – prostokątna, ujęta wykrojową ramą profilowaną scena apoteozy św. Doroty, ujętej jako siedząca w $\frac{3}{4}$ w prawo w białej szacie z czerwonymi wyłogami i niebieskim płaszczu oraz wianku kwiecica na skroniach, wśród obłoków, w dolnej strefie z czterech grupami obłoków aniołki z koszykami kwiecica, kadzielnicą, palmą i wieniec lauru, między nimi dwie banderole, pozbawione inskrypcji (przemalowana lub namalowana wtórnie w XIX w.). Dekoracja w tonacji szarawo-zielonkawej, z czerwonymi, cynobrowymi i ugrowymi akcentami (podziały architektoniczne, zdobienia), w polach ścian z delikatnym żyłkowaniem marmoryzacji.

Ikonografia

Program ideowo treściowy obecny w kilku miejscach, głównie w obrębie prezbiterium i sklepienia nawy. Zastosowanie rozbudowanego, sięgającego szczytem sklepienia paludamentu, z umieszczoną powyżej glorią Opatrzności Bożej, symbolicznie podnosi rangę nastawy ołtarza głównego. Zespół czterech narożnych przedstawień emblematycznych – w południowo-wschodnim: we wnętrzu nakryty zieloną tkaniną stół z wiankiem kwiatowym i gałązką róży (?) z prawej (u góry, na banderoli lemma: „IN DEUS ET HONO:”), w północno-wschodnim: wyrócony dzban na nakrytym materią stoliku (lemma: „IN CORONATEM”), w południowo-zachodnim: na tle górzystego pejzażu piedestał z leżącymi na nim książką i mieczem (lemma: „IN VICTORIAM”), i w północno-zachodnim: pejzaż z postacią kobietą w $\frac{3}{4}$ w lewo (nieczytelna lemma: „[...] CUM”), uzupełnia centralne przedstawienie apoteozy św. Doroty – głównej patronki świątyni. Herb biskupi nad wejściem do zakrystii odnosi się najprawdopodobniej do osoby ówczesnego (1749) biskupa-ordynariusza diecezji krakowskiej, do której należała parafia w Wolanowie – Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego (1695-1758), pochodzącego z okolic pobliskiego Jedlińska.

Analiza formalno-stylistyczna

Polichromia wnętrza drewnianego kościoła w Wolanowie należy do najważniejszych przykładów późnobarokowych (z ornamentyką późnoregencyjną) malatur iluzjonistycznych w północnej części historycznej Małopolski. W kręgu analogii znajduje się tylko polichromia deskowego stropu w kościele parafialnym pw. św. Zygmunta w pobliskim w Szydłowcu (znacznie przemalowany w XIX i XX w.). Uwagę zwraca stosunkowo bogaty program artykulacji, podziałów ramowych ścian i skomplikowane formy dekoracji ornamentalnej. Jedyne element figuralny – centralna scena Apoteozy św. Doroty na sklepieniu pozornym w nawie – jest niemożliwy do interpretacji z powodu całkowitego przemalowania w późniejszym okresie.

Źródła i literatura przedmiotu

J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, Radom 1911, s. 379; A. Bastrzykowski, *Zabytki kościelnego budownictwa drzewnego w diecezji sandomierskiej*, Kraków 1930, s. 200-201; Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. III: *Województwo kieleckie*, red. J. Z. Łoziński i B. Wolff, z. 10: *Powiat radomski*, oprac. K. Szczepkowska oraz E. Krygier i J.Z. Łoziński, Warszawa 1961, s. 56; J. Moszyńska, *Parafia w Wolanowie w XVIII i początkach XIX wieku*, „Wieś Radomska”, 6: 2001, s. 153-156; U. Sierszyńska-Rogólska, *Barokowa polichromia w kościele z Wolanowa*, „Wieś Radomska”, 6: 2011, s. 171-176; M. Kwarcińska,

Antependium oltarzowe z kościoła p.w. św. Doroty z Wolanowa datowanego na 1749 rok, zestawionego w Muzeum Wsi Radomskiej, „Wieś Radomska”, 8: 2007, s. 277.

Fotografie:

